

ĐỊA CHỈ

THÁI NGUYÊN

1957
MAY 15 1957
MAY 15 1957

**TỈNH ỦY - HỘI ĐỒNG NHÂN DÂN - ỦY BAN NHÂN DÂN
TỈNH THÁI NGUYÊN**

ĐỊA CHỈ

THÁI NGUYÊN

**NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA
Hà Nội - 2009**

BAN CHỈ ĐẠO BIÊN SOẠN

TS. NGUYỄN BẮC SON HỨA ĐỨC NHỊ	Ủy viên Trung ương Đảng, Bí thư Tỉnh ủy, Trưởng ban Nguyên Phó Bí thư Thường trực Tỉnh ủy, nguyên Chủ tịch Ủy ban nhân dân tỉnh, nguyên Trưởng ban
TS. NGUYỄN VĂN VƯỢNG	Nguyên Trưởng Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy, nguyên Phó Bí thư Thường trực Tỉnh ủy (hiện nay là Bí thư Tỉnh ủy, Chủ tịch Hội đồng nhân dân tỉnh, Trưởng đoàn đại biểu Quốc hội tỉnh Thái Nguyên), Ủy viên
TRỊNH THỊ CÚC	Ủy viên Ban Thường vụ Tỉnh ủy, Phó Chủ tịch Ủy ban nhân dân tỉnh, Phó Trưởng ban
NGUYỄN THỊ PHƯƠNG THẢO	Nguyên Phó Chủ tịch Ủy ban nhân dân tỉnh, nguyên Phó Trưởng ban
ThS. NGUYỄN THỊ LỆ THU	Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin, Ủy viên
TS. HOÀNG THỊ ĐIỆP	Nguyên Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin, nguyên Ủy viên
TS. NGUYỄN VĂN VỸ	Giám đốc Sở Khoa học - Công nghệ, Ủy viên
TS. PHẠM VĂN TÂN	Nguyên Giám đốc Sở Khoa học - Công nghệ, nguyên Ủy viên
NGUYỄN THÀNH LUẬN	Giám đốc Đài Phát thanh - Truyền hình, Ủy viên

BAN BIÊN SOẠN

PGS, TS. TRẦN ĐỨC CƯỜNG	Phó Chủ tịch Viện Khoa học xã hội Việt Nam, Trưởng ban, Tổng chủ biên
ThS. NGUYỄN THỊ LỆ THU	Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin, Phó Trưởng ban
TS. NGUYỄN VĂN VỸ	Giám đốc Sở Khoa học - Công nghệ, Phó Trưởng ban
TS. HOÀNG THỊ ĐIỆP	Nguyên Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin, nguyên Phó Trưởng ban
TS. PHẠM VĂN TÂN	Nguyên Giám đốc Sở Khoa học - Công nghệ, nguyên Phó Trưởng ban
PGS, TS. KHỔNG DIỄN	Viện trưởng Viện Khoa học xã hội Trung Bộ và Tây Nguyên, Ủy viên
PGS, TS. HÀ HUY THÀNH	Viện trưởng Viện Nghiên cứu Môi trường và Phát triển bền vững, Ủy viên
PGS, TS. PHAN TRỌNG THƯỜNG	Viện trưởng Viện Văn học, Ủy viên
PGS, TS. NGUYỄN VĂN NHẬT	Viện trưởng Viện Sử học, Ủy viên
TS. NGUYỄN NGỌC TUẤN	Quyền Trưởng ban Hợp tác quốc tế, Viện Khoa học xã hội Việt Nam, Ủy viên
TRIỆU VĂN DOANH	Phó Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin, Ủy viên
NGUYỄN THANH BÌNH	Trưởng phòng Nghiệp vụ Sở Văn hóa - Thông tin, Ủy viên

PHÂN CÔNG BIÊN SOẠN

Phần thứ nhất

ĐỊA LÝ

TS. NGUYỄN NGỌC TUẤN - NGND. TRỊNH TRÚC LÂM

Đồng chủ biên

NGUYỄN THANH BÌNH

TS. HOÀNG BÍCH NGỌC

ThS. LÊ THỊ NAM

CAO KIM THU

NGUYỄN HỒNG HẠNH

Phần thứ hai

LỊCH SỬ

PGS, TS. TRẦN ĐỨC CƯỜNG

Chủ biên

TS. NGUYỄN ĐỨC NHUỆ

TS. ĐỖ NGUYỆT QUANG

TS. LÊ TRUNG DŨNG

ThS. NGUYỄN HỮU TÂM

TS. NGUYỄN XUÂN MINH

PHẠM TẮT QUYNH

NGUYỄN VĂN THẮNG

ThS. VŨ THỊ THU GIANG

TRẦN NAM TRUNG

ĐỖ THU HÀ

NGÔ VŨ HẢI HẰNG

NGUYỄN LỆ HÀ

DUY THỊ HẢI HƯƠNG

Phần thứ ba

KINH TẾ

PGS, TS. HÀ HUY THÀNH - TS. ĐẶNG PHONG

Đồng chủ biên

LÝ HOÀNG MAI

NGUYỄN THỊ NGỌC THANH

LÊ THỊ MAI

NGÔ HUYỀN MINH

CAO TUẤN PHONG

PHẠM VĂN TIẾN

TRỊNH THỊ HẢI YẾN

LÊ THU HÀ

ĐẶNG NHƯ VÂN

TRẦN VĂN THƯỜNG

LÊ THỊ QUẾ

NGUYỄN THỊ VÂN

PHẠM VĂN HIẾU

CAO VĂN ĐOÀN

Phần thứ tư

DÂN CƯ - DÂN TỘC

PGS, TS. KHỔNG DIỄN

Chủ biên

TS. TRẦN BÌNH

TS. LÝ HÀNH SƠN

TS. VI VĂN AN

TS. MAI THANH SƠN

TS. LÊ VĂN BÉ

DIỆP TRUNG BÌNH

TS. BÙI VĂN ĐẠO

BÙI BÍCH LAN

Phần thứ năm
VĂN HÓA - XÃ HỘI

PGS, TS. PHAN TRỌNG THƯỜNG

Chủ biên

PGS, TS. NGUYỄN THỊ HUẾ	PGS, TS. LẠI VĂN HÙNG
PGS, TS. TRẦN THỊ AN	TS. ĐÀM THỊ UYÊN
PGS, TS. VŨ ANH TUẤN	TRIỆU VĂN DOANH
NGUYỄN THANH BÌNH	ThS. HÀ THỊ THU THỦY

Nhà văn HỒ THUYẾT GIANG

Phần thứ sáu
CÁC HUYỆN, THÀNH, THỊ

TS. NGUYỄN XUÂN MINH	PHẠM TẮT QUYNH
NGUYỄN VĂN THẮNG	VŨ THANH KHÔI
NGUYỄN THANH BÌNH	Nhà văn HÀ ĐỨC TOÀN

Phần thứ bảy
PHỤ LỤC

NGUYỄN THANH BÌNH

Chủ biên

PHẠM HỒNG THANH	NGUYỄN VĂN THẮNG
NGUYỄN ĐÌNH HƯNG	NGUYỄN MINH HẢI
NGUYỄN THU CÚC	LÊ THỊ THU HIỀN
LÊ CHÍ LAM	LÊ THỊ THU HÀ

NHỮNG NGƯỜI ĐÓNG GÓP Ý KIẾN

GS. ĐINH XUÂN LÂM, GS, TS. VŨ QUỐC TUẤN, TS. NGUYỄN THỊ HƯƠNG CANH, PGS, TS. PHẠM QUANG HOAN, TS. ĐỖ HỒNG THÁI, ĐẶNG VIỆT THUẦN, NGUYỄN ĐÌNH BÀNG, LÊ VĂN NINH, DƯƠNG NGỌC LONG, PGS, TS. NGUYỄN CHÍ BÈN, PGS, TS. NGUYỄN CẢNH MINH, PGS, TS. NGUYỄN CAO HUẦN, TSKH. PHẠM HOÀNG HẢI, Nhà văn MA TRƯỜNG NGUYỄN, TÔ SĨ HOÀ, ThS. TRỊNH ANH CƠ, TS. ĐINH HOÀNG UYÊN, ĐÀO NGUYỄN VỊNH, TS. HOÀNG NGỌC LA, NGUYỄN THÀNH LUẬN, DƯƠNG CÔNG NHUẬN, HOÀNG HOA TOÀN, THÂN ĐỨC CƯỜNG, NGUYỄN HOÀNG THÂN, HÀ VĂN THỨC, VŨ THANH KHÔI.

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Từ xa xưa dưới thời phong kiến, xuất phát từ nhu cầu nhận thức, và khi sự nhận thức đã đạt đến một trình độ cao, ông cha ta đã biên soạn nhiều bộ địa chí có giá trị do các nhà Nho biên khảo về một vùng, một tỉnh, một huyện, thậm chí là một xã.

Dưới chế độ mới, trong vòng rã 30 năm (1945-1975), toàn bộ sức mạnh của dân tộc phải huy động vào cuộc chiến tranh giải phóng, lần lượt đánh đuổi thực dân Pháp rồi đế quốc Mỹ mới thu giang sơn về một mối, sau đó, lại phải tiến hành cuộc chiến tranh bảo vệ Tổ quốc ở hai đầu đất nước nhiều năm liên tục, cho nên việc biên soạn địa chí các tỉnh, thành chưa được đặt ra.

Từ khi đất nước tiến hành đổi mới, từng bước vượt qua khủng hoảng kinh tế - xã hội, ổn định một bước đời sống của nhân dân, rồi tiến hành sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước với mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh, hội nhập sâu rộng với khu vực và thế giới và đã thu được những thành tựu to lớn, thì vấn đề cấp bách đặt ra là phải hiểu sâu sắc tiềm năng, lợi thế của cả quốc gia lẫn từng vùng đất. Chính vì lẽ đó, khoảng 15 năm trở lại đây, nhiều tỉnh, thành phố trong cả nước có điều kiện triển khai nghiên cứu, biên soạn địa chí của địa phương mình, xem đây như công trình khoa học tổng hợp hàng đầu của mỗi địa phương - với tư cách là bộ bách khoa thư nhằm thỏa mãn nhu cầu nhận thức về mảnh đất, con người địa phương, những tiềm năng và thế mạnh, để từ đó hoạch định chiến lược phát triển về kinh tế, văn hóa, xã hội cũng như an ninh - quốc phòng của từng địa phương trong tổng thể đường lối phát triển chung của cả nước.

Nhà xuất bản Chính trị quốc gia là nhà xuất bản lý luận chính trị lớn nhất cả nước - cơ quan trực thuộc Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Việt Nam, với hơn 60 năm kinh nghiệm được hầu hết các địa phương tin nhiệm giao trọng trách biên tập, xuất bản địa chí của địa phương mình: *Địa chí Đồng Tháp Mười, Địa chí Lạng Sơn, Địa chí Cao Bằng, Địa chí Nam Định, Địa chí Khánh Hòa, Địa chí Hòa Bình, Địa chí Thanh Hóa, Địa chí Hải Dương, Địa chí Bạc Liêu...* Riêng tỉnh Cao Bằng đã xuất bản đến xã chí. Và sắp tới đây, địa chí một số tỉnh, thành phố khác sẽ lần lượt được chúng tôi xuất bản.

Ý thức được tầm quan trọng cũng như giá trị to lớn của địa chí, từ năm 2001, Tỉnh ủy - Hội đồng nhân dân - Ủy ban nhân dân tỉnh Thái Nguyên đã lập Hội đồng chỉ đạo để tiến hành nghiên cứu, biên soạn *Địa chí Thái Nguyên*. Các đồng

chí lãnh đạo cao nhất của tỉnh qua các nhiệm kỳ với tất cả tâm huyết và trách nhiệm đã dồn tâm sức, quan tâm chỉ đạo để biên soạn và xuất bản *Địa chí Thái Nguyên*.

Địa chí Thái Nguyên được biên soạn bởi tập thể các nhà khoa học xã hội và nhân văn ở các viện nghiên cứu của trung ương cũng như các nhà nghiên cứu, các nhà văn hóa của tỉnh Thái Nguyên, do PGS, TS. Trần Đức Cường - Phó Chủ tịch Viện Khoa học xã hội Việt Nam làm Tổng chủ biên.

Sau 7 năm nghiên cứu với không ít khó khăn, ngày 23-12-2007, đề tài khoa học nghiên cứu, biên soạn *Địa chí Thái Nguyên* đã được đánh giá, nghiệm thu bởi một Hội đồng khoa học gồm các đồng chí lãnh đạo cao nhất của tỉnh và các nhà khoa học thuộc các trường đại học, các viện nghiên cứu.

Do những khó khăn khách quan và cả chủ quan, *Địa chí Thái Nguyên* từ khi biên soạn đến khi xuất bản kéo dài tới 8 năm (2001-2009), các phần, các chương được hoàn thành ở những thời điểm khác nhau, cho nên có một số thông tin đến khi xuất bản chưa được cập nhật, thậm chí một số số liệu đã không còn tính thời sự. Đó là một nhược điểm của bộ sách.

Hơn nữa, *Địa chí Thái Nguyên* do một tập thể đông đảo các nhà khoa học biên soạn, cho nên cũng không tránh khỏi đôi chỗ thiếu nhất quán ở các phần, các chương và các mục.

Nhà xuất bản Chính trị quốc gia đã tập trung cao độ để biên tập, chỉnh lý, sửa chữa sau khi đã trao đổi với Tổng chủ biên và Thư ký đề tài; chế bản, vẽ bìa, trình bày makét thận trọng, tỉ mỉ để *Địa chí Thái Nguyên* là một sản phẩm đẹp, trang trọng và hiện đại.

Mặc dù tập thể các tác giả đã rất cố gắng, Nhà xuất bản đã biên tập nghiêm túc, tỉ mỉ và cẩn trọng, nhưng với một công trình đồ sộ như *Địa chí Thái Nguyên*, rất khó tránh khỏi những thiếu sót, hạn chế nhất định, mong được đồng bào, đồng chí tỉnh nhà cũng như bạn đọc đóng góp ý kiến.

Chúng tôi rất vui mừng và trân trọng giới thiệu *Địa chí Thái Nguyên* cùng bạn đọc.

Tháng 1 năm 2009

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA

BẢN ĐỒ HÀNH CHÍNH TỈNH THÁI NGUYÊN

CHÚ GIẢI

RANH GIỚI

Địa giới tỉnh

Địa giới huyện, thị xã

Địa giới xã, phường, thị trấn

DÂN CƯ

Thị trấn

Điểm dân cư nông thôn

ĐƠN VỊ HÀNH CHÍNH VÀ TRUNG TÂM HÀNH CHÍNH CÁC CẤP

Tên huyện

Tên phường, xã

Tên thị xã

Tên thị trấn

Tên điểm dân cư nông thôn

Trung tâm hành chính tỉnh

Trung tâm hành chính huyện, thị xã

Trung tâm hành chính xã, thị trấn

ĐỒNG HỖ

TÂN THỊNH

SÔNG CÔNG

ĐÌNH CẢ

Tân Hợp

GIAO THÔNG

Đường sắt và ga

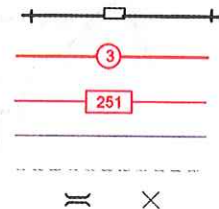
Quốc lộ; số đường

Tỉnh lộ; số đường

Đường đất lớn

Các đường khác

Cầu; đèo

THỦY HỆ VÀ ĐỊA HÌNH

Sông, suối, hồ

Tên núi và điểm độ cao

1305
đây Tam Đảo

CÁC KÝ HIỆU KHÁC

Nhà máy

Mỏ

Điểm du lịch

Trường học

Bệnh viện

THÁI NGUYÊN - VÙNG ĐẤT GIÀU TRUYỀN THỐNG VÀ TIỀM NĂNG

Thái Nguyên là tỉnh miền núi thuộc vùng trung du - miền núi Đông Bắc có diện tích tự nhiên là 3.541,67 km²; dân số trên 1,1 triệu người với 9 dân tộc anh em cùng chung sống; có 7 huyện, 1 thành phố, 1 thị xã với tổng số 180 xã, phường, thị trấn.

Tỉnh Thái Nguyên phía bắc giáp tỉnh Bắc Cạn, phía tây giáp Vĩnh Phúc, Tuyên Quang, phía đông giáp Lạng Sơn, Bắc Giang và phía nam giáp Thủ đô Hà Nội. Với vị trí như vậy, Thái Nguyên là một trong những trung tâm kinh tế, văn hoá và giáo dục của vùng trung du và miền núi phía Bắc.

Khoảng 3 - 4 vạn năm trước, Thái Nguyên là nơi cư trú của người nguyên thủy - những chủ nhân của nền văn hoá khảo cổ Thôn Sa hậu kỳ đồ đá cũ nổi tiếng. Từ buổi các vua Hùng dựng nước, vùng đất nay là tỉnh Thái Nguyên đã nằm trong cương vực của Nhà nước Văn Lang. Là gạch nối giữa vùng đồng bằng châu thổ sông Hồng và vùng Việt Bắc, nên Thái Nguyên có vị trí chiến lược đặc biệt quan trọng, vừa đóng vai trò là "*phên giậu thứ hai về phương bắc Kinh thành Thăng Long*", vừa là điểm xuất phát để quân và dân ta triển khai lực lượng chống giặc ngoại

xâm ở miền biên giới. Chính từ vị trí chiến lược đặc biệt với địa thế đắc lợi cho đất dựng võ mà lịch sử đã rèn đúc nên truyền thống yêu nước và cách mạng, một lòng trung kiên, quyết tâm xả thân vì nền độc lập dân tộc của người dân Thái Nguyên.

Trải qua hàng ngàn năm dựng nước và giữ nước, nhân dân các dân tộc Thái Nguyên đã cùng nhân dân cả nước lập nên nhiều chiến công hiển hách, viết nên những trang sử vàng trong lịch sử dân tộc.

Người dân Thái Nguyên ngay từ trước Công nguyên đã tham gia vào cuộc kháng chiến đầu tiên của dân tộc chống giặc nhà Tần xâm lược. Mùa Xuân năm 40 sau Công nguyên, cùng với nhân dân cả nước, nhân dân Thái Nguyên đã tập hợp dưới cờ đại nghĩa của hai chị em Trưng Trắc và Trưng Nhị nổi dậy khởi nghĩa đánh đổ bộ máy cai trị của nhà Hán ở Giao Chỉ.

Trong hơn 1.000 năm Bắc thuộc, nhân dân Thái Nguyên đã nhiều lần nổi dậy chống ách đô hộ, cai trị hà khắc và chính sách đồng hoá tàn bạo của quân xâm lược để giành độc lập, tự do.

Kể từ khi nhà Lý định đô ở Thăng Long, Thái Nguyên trở thành phên

giậu trực tiếp che chở phía bắc Kinh thành. Trong cuộc kháng chiến chống quân xâm lược Tống (1076 - 1077), phần đất phía nam Thái Nguyên từng là địa đầu phòng tuyến sông Cầu, nơi diễn ra trận đánh ác liệt giữa quan quân nhà Lý với giặc Tống.

Trong thế kỷ XII, Dương Tự Minh, quê xã Quan Triều (nay thuộc đất Quán Triều, thành phố Thái Nguyên), phủ Phú Lương (nay là vùng đất các tỉnh Thái Nguyên, Bắc Cạn, Cao Bằng) đã đem quân đi đánh giặc xâm lược Tống ở Quảng Nguyên, đem lại bình yên cho dân chúng miền biên ải. Với chính sách "nhu viễn" của triều Lý cùng tài năng và những đóng góp to lớn cho sự nghiệp đấu tranh chống giặc ngoại xâm, Dương Tự Minh đã được hai vua Lý Nhân Tông và Lý Anh Tông gả cho hai công chúa Diên Bình và Thiệu Dung (năm 1127 và 1144); được sắc phong là Thượng đẳng thần và được nhân dân lập đền thờ ở chân núi Đuồm (xã Động Đạt, huyện Phú Lương ngày nay) để đời đời tưởng nhớ công lao.

Đầu thế kỷ XV, giặc Minh xâm chiếm nước ta, nhân dân Thái Nguyên lại một lòng đoàn kết đứng lên khởi nghĩa chống giặc. Tiêu biểu nhất là Lưu Nhân Chú - vị tướng tài ba, thao lược, người huyện Đại Từ đã cùng với cha và anh rể tham gia cuộc khởi nghĩa Lam Sơn do Lê Lợi lãnh đạo; từng chỉ huy nhiều trận đánh; là chủ tướng trận phục kích ở ải Chi Lăng chém tướng giặc Liễu Thăng, trận đánh tan mấy vạn viện binh của nhà Minh trên cánh đồng Xương Giang năm 1427.

Cuối thế kỷ XVIII, đầu thế kỷ XIX, đất Thái Nguyên là địa bàn hoạt động thường xuyên, là hậu cứ của "Hùm thiêng Yên Thế" Đề Thám. Một sự kiện gây tiếng vang lớn cả nước là cuộc khởi nghĩa Thái Nguyên do Trịnh Văn Cấn và Lương Ngọc Quyến lãnh đạo nổ ra vào đêm 30-8-1917, mãi mãi đi vào lịch sử đấu tranh giải phóng dân tộc của quê hương, đất nước. Có thể khẳng định rằng, đây là một trong những cuộc khởi nghĩa có ý nghĩa độc đáo, nổ ra khi Chiến tranh thế giới thứ nhất (1914 - 1918) đang ở thời điểm ác liệt, nên đã trở thành một trong những sự kiện lớn, có ảnh hưởng sâu sắc trên phạm vi toàn quốc. Và với sự tham gia của những nghĩa binh vốn là công nhân ở những cơ sở công nghiệp khai khoáng, cuộc khởi nghĩa đã chứng tỏ giai cấp công nhân Việt Nam đang tiến mạnh trên con đường đấu tranh tự giác, đánh dấu sự chuyển biến quan trọng từ lập trường quân chủ lập hiến của những người yêu nước Việt Nam, sang lập trường cộng hoà dân quốc cho đến khi Đảng Cộng sản Việt Nam ra đời.

Lịch sử Thái Nguyên rạng rỡ và vẻ vang nhất là thời kỳ chuẩn bị cho Cách mạng Tháng Tám và cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp xâm lược. Những năm từ 1939 đến trước Cách mạng Tháng Tám năm 1945, Tổng Bí thư Trường Chinh và nhiều đồng chí Ủy viên Trung ương Đảng, Ủy viên Thường vụ Xứ uỷ Bắc Kỳ thường xuyên qua lại hoạt động, phát triển lực lượng cách mạng ở Thái Nguyên. Ngày 15-9-1941, Đội Cứu quốc quân II - một đơn vị tiền thân của Quân đội nhân dân Việt Nam ra đời tại rừng

Khuôn Mảnh, xã Tràng Xá, huyện Võ Nhai. Ngày 15-5-1945, tại Định Biên Thượng, Đội Việt Nam Tuyên truyền Giải phóng quân và Đội Cứu quốc quân được hợp nhất thành Việt Nam Giải phóng quân, đánh dấu một bước trưởng thành của lực lượng vũ trang cách mạng dưới sự lãnh đạo của Đảng.

Trong cuộc kháng chiến trường kỳ 9 năm chống thực dân Pháp xâm lược (1946 - 1954), cùng với Bắc Cạn và Tuyên Quang, Thái Nguyên được Trung ương Đảng, Bác Hồ chọn làm căn cứ địa cách mạng, xây dựng An toàn khu. Trung tâm An toàn khu được đặt tại huyện Định Hoá, một địa bàn quan trọng - trung tâm Thủ đô kháng chiến chống thực dân Pháp xâm lược. Đây là nơi ra đời nhiều quyết định của Trung ương nhằm đẩy mạnh sự nghiệp "kháng chiến, kiến quốc" trong thời kỳ kháng chiến chống thực dân Pháp xâm lược. Cũng tại nơi đây, Bác Hồ và Bộ Chính trị đã lãnh đạo quân và dân ta đánh thắng cuộc tiến công Thu Đông năm 1947 của thực dân Pháp lên Việt Bắc; quyết định chiến dịch Biên giới năm 1950; bàn kế hoạch tác chiến mùa Xuân năm 1954 và quyết định mở chiến dịch Điện Biên Phủ lịch sử với những địa danh thân thuộc như Tỉn Keo, Khuôn Tát, Nà Mòn, Khau Tý đã mãi mãi đi vào trang sử vàng của dân tộc.

Đảng bộ và nhân dân các dân tộc tỉnh Thái Nguyên có truyền thống yêu nước và cách mạng. Trong cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, cùng với các tỉnh trong vùng Việt Bắc, lực lượng vũ trang và nhân dân các dân tộc tỉnh Thái Nguyên đã làm tròn sứ mạng lịch

sử, bảo vệ an toàn Trung ương Đảng, Bác Hồ và các cơ quan đầu não của Trung ương đóng trên địa bàn để lãnh đạo nhân dân cả nước đánh thắng thực dân Pháp xâm lược. Trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước, nhân dân các dân tộc trong tỉnh đã cùng nhân dân cả nước chiến đấu anh dũng, lập nhiều chiến công xuất sắc góp phần giải phóng miền Nam, bảo vệ miền Bắc, thống nhất đất nước.

Trong hai cuộc kháng chiến thần thánh của dân tộc, tỉnh Thái Nguyên có 48.278 con em các dân tộc đã lên đường đánh giặc, trong đó có 7.792 người con ưu tú đã anh dũng hy sinh, hiến trọn tuổi thanh xuân cho nền độc lập, tự do và thống nhất Tổ quốc; 7.800 người đã để lại một phần xương máu trên các chiến trường; hàng ngàn đồng chí đã trở thành dũng sĩ, chiến sĩ thi đua, chiến sĩ quyết thắng trên các mặt trận chiến đấu và lao động sản xuất.

Những đóng góp to lớn của Đảng bộ và nhân dân các dân tộc tỉnh Thái Nguyên trong Cách mạng Tháng Tám và hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, đế quốc Mỹ đã được Đảng và Nhà nước ghi nhận bằng nhiều phần thưởng cao quý: tỉnh Thái Nguyên và 81 địa phương, đơn vị trong tỉnh đã được Đảng và Nhà nước tuyên dương danh hiệu Anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân, 134 bà mẹ được phong tặng, truy tặng danh hiệu Bà mẹ Việt Nam anh hùng, 21 cá nhân được tuyên dương danh hiệu Anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân và Anh hùng Lao động.

Với vị trí quan trọng về địa chính trị, địa kinh tế, qua các thời kỳ xây dựng và phát triển, được Trung ương quan tâm đầu tư xây dựng, Thái Nguyên đã trở thành một trong những trung tâm kinh tế, văn hoá của vùng Việt Bắc. Với hệ thống giao thông khá thuận lợi, Thái Nguyên là nơi hội tụ nền văn hoá của các dân tộc miền núi phía Bắc và là cửa ngõ giao lưu kinh tế giữa vùng trung du miền núi với vùng đồng bằng Bắc Bộ. Với địa hình chủ yếu là đồi, núi, tỉnh có tiềm năng phát triển nông, lâm nghiệp. Thái Nguyên có vùng chè nổi tiếng với trên 16.000 ha, đứng thứ hai cả nước. Thái Nguyên còn được biết đến là vùng đất giàu tài nguyên, khoáng sản. Trên địa bàn tỉnh có nhiều cơ sở sản xuất công nghiệp lớn của trung ương như: Công ty gang thép Thái Nguyên; Khu công nghiệp Sông Công, Phổ Yên; các nhà máy quốc phòng... Là một trong những trung tâm giáo dục - đào tạo lớn của cả nước, Đại học Thái Nguyên với 5 trường đại học thành viên, cùng 16 trường cao đẳng, trung học chuyên nghiệp và dạy nghề, đã góp phần quan trọng trong việc đào tạo, bồi dưỡng và cung cấp lực lượng trí thức và cán bộ khoa học - kỹ thuật, công nhân lành nghề cho tỉnh và các tỉnh phía Bắc.

Sau hơn 20 năm thực hiện đường lối đổi mới của Đảng, đặc biệt là từ năm 1997, khi tỉnh Thái Nguyên được tái lập, Đảng bộ và nhân dân các dân tộc trong tỉnh tiếp tục phát huy truyền thống quê hương cách mạng, nỗ lực phấn đấu vươn lên, vượt qua khó khăn thách thức, sáng tạo trong lao động sản xuất, tạo ra

những bước tiến quan trọng trên con đường xây dựng và phát triển.

Xác định tầm quan trọng của việc biên soạn bộ *Địa chí Thái Nguyên*, từ năm 2001, Ban Thường vụ Tỉnh uỷ Thái Nguyên đã chỉ đạo Uỷ ban nhân dân tỉnh và các cơ quan liên quan triển khai đề tài khoa học *Sưu tầm, nghiên cứu, biên soạn Địa chí Thái Nguyên*. Công trình đã được sự hợp tác, tham gia, giúp đỡ tận tình của Viện Sử học, Viện Văn học, Viện Dân tộc học, Viện Kinh tế, Viện nghiên cứu Môi trường và Phát triển bền vững thuộc Trung tâm Khoa học xã hội và Nhân văn quốc gia (nay là Viện Khoa học xã hội Việt Nam). Hàng trăm nhà khoa học thuộc các viện nghiên cứu của trung ương, Trường đại học Sư phạm Hà Nội, Đại học Sư phạm Thái Nguyên; một số cơ quan trong tỉnh; sự cộng tác nhiệt tình, tâm huyết của các đồng chí lão thành cách mạng và của cán bộ, nhân dân các địa phương, sau 7 năm thực hiện đã hoàn thành công trình nghiên cứu biên soạn bộ *Địa chí Thái Nguyên*.

Địa chí Thái Nguyên là công trình khoa học thuộc lĩnh vực khoa học xã hội và nhân văn lớn nhất từ trước đến nay ở tỉnh Thái Nguyên. Bộ sách là nguồn tư liệu quý có giá trị khảo cứu, lưu giữ những giá trị truyền thống và tinh hoa văn hoá của nhân dân các dân tộc tỉnh Thái Nguyên, sẽ cung cấp cho bạn đọc những kiến thức tương đối đầy đủ, toàn diện về mảnh đất, con người Thái Nguyên qua các thời kỳ dựng nước và giữ nước. Những nét cơ bản về đặc điểm tự nhiên, địa lý, lịch sử, dân cư, dân tộc, lịch sử, kinh tế, văn hoá, xã hội... của tỉnh Thái Nguyên đã

được hệ thống theo phương pháp biên soạn địa chí với quan điểm lịch sử và cách nhìn biện chứng, đảm bảo khách quan, khoa học. *Địa chí Thái Nguyên* ra đời còn góp phần vào công tác giáo dục truyền thống yêu nước, truyền thống cách mạng, tình yêu quê hương, đất nước, lòng tự hào, tự tôn dân tộc cho các thế hệ hôm nay và mai sau, nhằm khơi dậy truyền thống lịch sử, yêu nước, cách

mạng, động viên nhân dân các dân tộc trong tỉnh phấn đấu xây dựng tỉnh Thái Nguyên ngày càng giàu mạnh.

Thay mặt Ban Thường vụ Tỉnh uỷ, tôi xin chân thành cảm ơn các cơ quan trung ương, các địa phương, các đồng chí lão thành cách mạng, các nhà khoa học, các đồng chí và đồng bào đã có những đóng góp quý giá xây dựng nên công trình *Địa chí Thái Nguyên* đầy ý nghĩa này.

Thái Nguyên, ngày 27 tháng 8 năm 2007

TS. NGUYỄN BẮC SON

Ủy viên Ban Chấp hành Trung ương Đảng

Bí thư Tỉnh uỷ Thái Nguyên

ĐẨY MẠNH SỰ NGHIỆP CÔNG NGHIỆP HOÁ, HIỆN ĐẠI HOÁ, XÂY DỰNG QUÊ HƯƠNG THÁI NGUYÊN GIÀU ĐẸP, VĂN MINH

Là cửa ngõ vùng Việt Bắc xuống châu thổ sông Hồng, được bao bọc bởi sơn hệ đá vôi Bắc Sơn ở phía đông bắc, Ngân Sơn ở phía bắc, dãy núi Tam Đảo ở phía tây, xưa nay Thái Nguyên được coi là miền đất non xanh, nước biếc, có nhiều thắng cảnh đẹp nổi tiếng. Kể từ thời Hùng Vương dựng nước, rồi Lý Bí thiết lập Nhà nước Vạn Xuân, đến các triều đại Lý - Trần - Lê - Nguyễn và thời đại Hồ Chí Minh rực rỡ, Thái Nguyên luôn là mảnh đất gắn với nhiều sự kiện lịch sử quan trọng của đất nước, nhân dân Thái Nguyên đã làm nên nhiều sự tích anh hùng, góp phần vun đắp nên truyền thống yêu nước, chống giặc ngoại xâm của dân tộc Việt Nam ta.

Không chỉ nổi tiếng về cảnh quan thiên nhiên, về truyền thống lịch sử oai hùng, Thái Nguyên còn được nhìn nhận là vùng đất được thiên nhiên ưu đãi: giàu tài nguyên khoáng sản, khí hậu ôn hoà, con người cần cù, thông minh, tài trí - những điều kiện cơ bản để xây dựng quê hương ngày càng giàu đẹp.

Có lẽ trên đất nước ta, ít nơi nào có nguồn tài nguyên dồi dào như ở Thái Nguyên. Trên địa bàn tỉnh có nhiều mỏ

quặng kim loại, như than, sắt, kẽm, chì, thiếc, mangan, đồng, niken, thủy ngân, vàng, bôxít, antimoan, titan, pirit, graphit, đá vôi, cao lanh,... trữ lượng có thể khai thác trong nhiều năm. Công nghiệp khai khoáng luôn là mũi nhọn kinh tế, là nguồn lợi quan trọng của tỉnh. Với sự phát triển không ngừng của công nghiệp khai khoáng, với các cơ chế ngày càng mở rộng trong lĩnh vực hợp tác, đầu tư thì tiềm năng to lớn về khoáng sản của Thái Nguyên sẽ ngày càng có vai trò quan trọng trong quá trình phát triển kinh tế của tỉnh.

Là địa phương có khí hậu, thổ nhưỡng phù hợp với một số cây công nghiệp có giá trị kinh tế cao, trong những thập kỷ qua, Thái Nguyên đã tập trung đầu tư cho cây chè - loại cây đặc sản mũi nhọn của tỉnh theo hướng mở rộng diện tích, áp dụng tiến bộ kỹ thuật, công nghệ mới trong sản xuất và chế biến, chú trọng xây dựng thương hiệu, mở rộng thị trường. Thái Nguyên đã trở thành tỉnh có diện tích, sản lượng chè ở vị trí hàng đầu cả nước. Chè Tân Cương, chè Trại Cài là những thương hiệu nổi tiếng. Chè xanh, chè đen Thái Nguyên không chỉ

chiếm thị phần quan trọng trong thị trường chè nội địa, mà còn được xuất khẩu ra nhiều nước trên thế giới như Ấn Độ, Pakixtan, Irắc, Nga, Nhật Bản... Nhiều loại cây đặc sản khác và nhiều loại lâm thổ sản, cũng là thế mạnh của tỉnh Thái Nguyên.

Là một trong những trung tâm công nghiệp, với nhiều nhà máy luyện cán thép, sản xuất xi măng, vật liệu xây dựng, máy móc cơ khí hiện đại, Thái Nguyên đã thu hút được vốn đầu tư trong nước và nước ngoài trong các lĩnh vực này. Với sự phát triển của Khu công nghiệp gang thép Thái Nguyên, Khu công nghiệp Sông Công, Phổ Yên; với các nhà máy lớn được xây dựng như Nhà máy xi măng Thái Nguyên, Nhà máy nhiệt điện Thái Nguyên và nhiều khu dân cư, nhiều công trình dịch vụ, du lịch đã và đang được đầu tư xây dựng, mở ra cho Thái Nguyên những triển vọng phát triển mạnh mẽ trong những năm tới.

Xưa vốn là vùng đất có những người đỗ đạt trở thành danh nhân lịch sử, danh nhân văn hoá và ngày nay, với vị trí là một trung tâm đào tạo lớn của cả nước với 5 trường đại học, 16 trường cao đẳng, trung học chuyên nghiệp và dạy nghề, Thái Nguyên còn là nơi hội tụ đội ngũ trí thức có trình độ cao trong nhiều lĩnh vực kinh tế - xã hội. Đây là điều kiện vô cùng thuận lợi cho Thái Nguyên trong đào tạo nguồn nhân lực, nghiên cứu khoa học, ứng dụng các thành tựu, tiến bộ khoa học, công nghệ, hoạch định chiến lược phát triển, phối hợp thực hiện các chương

trình phát triển kinh tế - xã hội với mục tiêu đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá để đưa tỉnh Thái Nguyên phát triển nhanh, mạnh, bền vững, vì mục tiêu "dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh".

Được sự chỉ đạo của Tỉnh uỷ, Hội đồng nhân dân, Uỷ ban nhân dân tỉnh, trực tiếp là Ban chỉ đạo *Địa chí Thái Nguyên* và sự cộng tác, tham gia tích cực của các nhà khoa học ở trung ương và địa phương, công trình *Địa chí Thái Nguyên* đã được hoàn thành để phục vụ các nhiệm vụ chiến lược của tỉnh. Được cấu trúc theo trục dọc: xưa - nay, theo trục ngang: các lĩnh vực, địa phương, *Địa chí Thái Nguyên* là một công trình khoa học đề cập khá toàn diện về hầu hết các lĩnh vực của tỉnh Thái Nguyên từ xưa đến nay. Chắc chắn còn chưa đầy đủ và một số vấn đề chưa đủ điều kiện để có thể đi sâu, song bộ sách này có thể cung cấp cho chúng ta - những người dân Thái Nguyên và đồng bào cả nước, bà con ở nước ngoài và bạn bè quốc tế những thông tin cơ bản, khoa học về các lĩnh vực: địa lý, lịch sử, kinh tế, văn hoá, xã hội, nhân văn của tỉnh Thái Nguyên, của từng địa phương, qua đó giúp chúng ta thêm tự hào, thêm yêu quý quê hương, giúp cho bè bạn thêm hiểu biết, thêm tự tin trên con đường mở rộng hợp tác, đầu tư phát triển ở Thái Nguyên.

Với sự cảm nhận tốt đẹp ấy, xin được giới thiệu cùng bạn đọc bộ *Địa chí Thái Nguyên*.

Thái Nguyên, ngày 27 tháng 8 năm 2007

NGUYỄN VĂN KIM

Phó Bí thư Tỉnh uỷ,

Chủ tịch Ủy ban nhân dân tỉnh Thái Nguyên

MỞ ĐẦU

Trong tay bạn đọc là công trình *Địa chí Thái Nguyên*. Quyết tâm của Tỉnh uỷ và Uỷ ban nhân dân tỉnh cùng với trí tuệ, sự nỗ lực của Ban chỉ đạo, Ban biên soạn và hàng trăm nhà nghiên cứu thuộc nhiều lĩnh vực khoa học khác nhau ở nhiều cơ quan trung ương và địa phương trong bảy năm qua đã cho ra đời cuốn *Địa chí Thái Nguyên* đồ sộ này.

Để thực hiện công trình *Địa chí Thái Nguyên*, Ban biên soạn được thành lập với sự tham gia của nhiều nhà nghiên cứu thuộc Trung tâm Khoa học xã hội và Nhân văn quốc gia (nay là Viện Khoa học xã hội Việt Nam) ở các viện: Viện Sử học, Viện Văn học, Viện Dân tộc học, Viện Nghiên cứu Kinh tế, Viện Nghiên cứu Môi trường và Phát triển bền vững, cùng nhiều nhà nghiên cứu ở Thái Nguyên.

Trước đây, con người và vùng đất Thái Nguyên đã từng được thể hiện trong nhiều trang viết của các bộ sách sử, sách địa chí do Lê Văn Hưu, Ngô Sĩ Liên, Phan Huy Chú, Lê Quý Đôn, Đặng Xuân Bảng, Nguyễn Văn Siêu hoặc Quốc sử quán triều Nguyễn biên soạn. Nhiều nhà nghiên cứu thời nay cũng viết khá nhiều về mọi lĩnh vực đời sống xã hội của tỉnh. Qua những tác phẩm ấy, mảnh đất và con người Thái Nguyên đã được phản ánh dưới

nhiều góc độ khác nhau song có lẽ đó mới chỉ là những nét chấm phá của một bức tranh còn khá sơ sài, chưa phải là một tác phẩm hoàn chỉnh về mảnh đất này. Còn bây giờ, với *Địa chí Thái Nguyên*, chúng ta có trong tay một tác phẩm thuộc lĩnh vực khoa học xã hội và nhân văn lớn nhất của Thái Nguyên từ trước tới nay. Đây sẽ là một tác phẩm có giá trị lâu dài không chỉ có tác dụng phục vụ cho cuộc sống hôm nay mà còn là một tập hợp khoa học những tri thức về tỉnh Thái Nguyên để lại cho các thế hệ mai sau.

Năm 1983, khi tham gia một loạt các nghiên cứu khảo cổ trên đất Thái Nguyên (khi đó còn thuộc tỉnh Bắc Thái) nhà sử học nổi tiếng, Giáo sư Trần Quốc Vượng cũng đồng thời có một bài viết với dụng ý "nhận dạng" về mảnh đất, con người nơi ông đến công tác qua bài viết *Bắc Thái - anh là ai?*. Ông đã chấm phá một cách tổng quát những nét cơ bản nhất về địa lý tự nhiên, tài nguyên thiên nhiên, lịch sử con người, bản sắc văn hoá, tiềm năng để phát triển của tỉnh Thái Nguyên khi ấy.

Và khi công trình *Địa chí Thái Nguyên* hoàn thành, chúng ta có thể nói rằng, đây là một bộ bách khoa thư mà trong đó chứa đựng những tri thức tương đối đầy đủ về mảnh đất này. Ở đó, ta có thể đọc, tra cứu được

các thông tin được biên soạn công phu, khoa học theo một hệ thống hoàn chỉnh gồm bảy phần nội dung lớn: Địa lý; Lịch sử; Kinh tế; Dân cư - dân tộc; Văn hoá - xã hội; Các huyện, thành, thị và Phụ lục.

Ở phần *Địa lý* tỉnh Thái Nguyên, các yếu tố hình thành, lịch sử phát triển, đặc trưng cơ bản về địa chất, thổ nhưỡng, tài nguyên khoáng sản, khí hậu, thời tiết, hệ thống sông, hồ, thảm thực vật, động vật, môi trường và các tư liệu về phát triển lịch sử dân cư, nguồn lực con người... sẽ giúp bạn đọc hiểu biết toàn diện về địa lý tự nhiên, địa lý hành chính, địa lý dân cư của tỉnh Thái Nguyên.

Lịch sử tỉnh Thái Nguyên đã hiện lên trong bộ *Địa chí Thái Nguyên* là lịch sử hào hùng. Ở thời kỳ nào, kể từ thời Hai Bà Trưng, Lý Bí, Đinh Tiên Hoàng, Lê Hoàn, Ngô Quyền tới các thời kỳ nhà nước phong kiến độc lập tự chủ: nhà Lý, Trần, Hồ, Lê, Nguyễn và đặc biệt, từ khi Thái Nguyên trở thành căn cứ địa cách mạng - Thủ đô kháng chiến chống thực dân Pháp thì nhân dân các dân tộc nơi đây lại viết tiếp nhiều trang sử oanh liệt vào bộ sử vàng vẻ vang của dân tộc.

Kinh tế Thái Nguyên - được nghiên cứu công phu, trình bày từ lịch sử kinh tế, hiện trạng kinh tế, tiềm năng, thế mạnh để phát triển kinh tế trong thời kỳ công nghiệp hoá, hiện đại hoá.

Lĩnh vực dân cư - dân tộc, từ lịch sử các tộc người, lịch sử quần cư, phân bố dân cư, phong tục tập quán, sinh hoạt, lao động sản xuất, sinh hoạt văn hoá, văn hoá dân gian của chín dân tộc và sự phát triển của sự nghiệp giáo dục, y tế, văn hoá, báo chí, phát thanh, truyền hình, thể dục - thể thao của tỉnh cũng được trình

bày đầy đủ, có tính hệ thống cao trong hai phần *Dân cư - dân tộc* và *Văn hoá - xã hội* của bộ *Địa chí Thái Nguyên*.

Phần viết về các huyện, thành phố, thị xã của tỉnh Thái Nguyên có thể coi là những cuốn địa chí thu nhỏ của từng địa phương này. Chỉ cần đọc ở đây, ta cũng đã có được những tri thức cơ bản nhất về lịch sử phát triển tự nhiên, xã hội, những tiềm năng phát triển của chín huyện, thành phố, thị xã của tỉnh.

Một điều đáng chú ý, để thuận lợi cho việc tra cứu, rút kinh nghiệm từ các bộ địa chí của một số địa phương ra đời trong những năm qua, *Địa chí Thái Nguyên* có hẳn một phần riêng - phần *Phụ lục* viết về các thắng cảnh - di tích, di sản Hán Nôm, các sự kiện lịch sử tiêu biểu, danh nhân, các mẹ Việt Nam anh hùng, các đơn vị và cá nhân Anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân và Anh hùng lao động, các đồng chí lãnh đạo Đảng bộ và chính quyền tỉnh Thái Nguyên từ năm 1945 đến nay. Đây hẳn sẽ là một phần nội dung được nhiều người quan tâm tìm hiểu, tra cứu.

Trong công trình đồ sộ *Địa chí Thái Nguyên*, còn có sự góp mặt khá sinh động của hơn hai chục lược đồ được xây dựng rất công phu, có giá trị về mặt khoa học, cùng hàng trăm tấm ảnh do các nghệ sĩ nhiếp ảnh trong và ngoài tỉnh chụp trong nhiều thời kỳ, nó vừa có tác dụng minh họa, vừa làm phong phú thêm cho nội dung công trình địa chí này.

Như vậy, *Địa chí Thái Nguyên*, về cơ bản đã tập hợp khá đầy đủ các thông tin tương đối toàn diện về điều kiện tự nhiên, con người, truyền thống lịch sử,

kinh tế và văn hoá - xã hội của tỉnh Thái Nguyên từ xưa đến nay. Và như vậy, nó xứng tầm một bộ bách khoa thư về mảnh đất và con người Thái Nguyên, xứng tầm một tác phẩm địa chí lớn.

Công trình *Địa chí Thái Nguyên* ra đời, sẽ góp phần giúp cho cán bộ và nhân dân Thái Nguyên, đồng bào trong và ngoài nước hiểu biết hơn về lịch sử phát triển tự nhiên, xã hội, những cơ sở về nguồn lực tự nhiên, nguồn lực con người để tỉnh Thái Nguyên đẩy nhanh tốc độ phát triển kinh tế - xã hội trong thời kỳ đổi mới, xây dựng và phát triển đất nước. Đây cũng là nguồn tư liệu chuẩn xác, phong phú về Thái Nguyên phục vụ cho các nhà nghiên cứu hiểu biết sâu sắc hơn về mảnh đất này.

Đặc biệt, những tri thức tập hợp trong *Địa chí Thái Nguyên* sẽ giúp cho các nhà lãnh đạo, những người quản lý ở các cấp,

các ngành có thêm những hiểu biết về địa phương mình để từ đó hoạch định những chủ trương, chính sách, quy hoạch, kế hoạch phù hợp thúc đẩy kinh tế - xã hội địa phương phát triển nhanh và bền vững.

Đối với các tổ chức, cá nhân trong và ngoài nước hoạt động trong lĩnh vực đầu tư kinh tế, nghiên cứu, công trình *Địa chí Thái Nguyên* sẽ giúp họ nhận diện tương đối đầy đủ về Thái Nguyên, từ đó đề ra những quyết định đầu tư hợp lý.

Tuy nhiên, như bất cứ một công trình khoa học lớn nào, do những hạn chế trong sưu tầm, khai thác tư liệu, sẽ có những nội dung trong công trình *Địa chí Thái Nguyên* chưa được đề cập một cách thật sự đầy đủ, sâu sắc. Vì vậy, các tác giả rất mong chờ những ý kiến bổ khuyết của độc giả để khi có điều kiện, sẽ sửa chữa, bổ sung.